

ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΟΙΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ

Τον περασμένο χρόνο η Διεθνής Ένωση Καθηγητών Φιλοσοφίας (AIPPh) γιόρτασε τα τριαντάχρονα της. Βέβαια η *de jure* υπόσταση της διεθνούς αυτής Οργάνωσης με τη σημερινή της μορφή και το σημερινό της τίτλο χρονολογείται από το Νοέμβριο του 1975, όταν αναγνωρίστηκε επίσημα από το Πρωτοδικείο των Βρυξελλών και δημοσιεύθηκε το καταστατικό της στο *Moniteur Belge*.

Ωστόσο, η διεθνής αυτή Κίνηση είναι πολύ παλαιότερη, γιατί η *de facto* λειτουργία της άρχισε 16 τουλάχιστον χρόνια νωρίτερα, όταν στα 1959 με πρωτοβουλία του τέως εκπαιδευτικού Συμβούλου και σήμερα Επιτ. Προέδρου της AIPPh Δρα Eduard Fey πραγματοποιήθηκε στο Schwelm της Βορ. Ρηνανίας-Βεσταφαλίας, η πρώτη συνάντηση καθηγητών των Φιλοσοφικών της Δ/θμιας Εκπ/σης από 5 χώρες: τη Δ. Γερμανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Ελβετία και την Αυστρία. Κατά την πρώτη αυτή διεθνή συνάντηση συμφωνήθηκε και η ίδρυση μιας «Κοινοπραξίας Ευρωπαίων Καθηγητών της Φιλοσοφίας»¹.

Στα 1964, στο Παρίσι, στο III Διεθνές Συνέδριό της η Κίνηση αυτή μετονομάστηκε σε «Διεθνή Επιτροπή για τη διδασκαλία της Φιλοσοφίας»². Στη συζήτηση των καταστατικών της σκοπών, έγινε δεκτή κοινή πρόταση από τον Erwin Lebek έναν από τους πρωτεργάτες της κίνησης, και από μένα για την «Επεξεργασία κοινού Ευρωπαϊκού Αναλυτικού Προγράμματος Φιλοσοφικών για τη Δ/θμια Εκπ/ση» που θα έπαιρνε υπόψη και τις εθνικές ιδιαιτερότητες. Μάλιστα υποδείχθηκε τότε να χρησιμοποιηθεί προσωρινά σαν μοντέλο το Αναλυτικό Πρόγραμμα των Φιλοσοφικών του 1963 της «Ευρωπαϊκής Σχολής» του Λουξεμβούργου.

Η ιδέα αυτή δεν μπόρεσε να προχωρήσει κυρίως γιατί έλειπαν τα απαραίτητα στοιχεία. Το κενό αυτό το εκάλυψε ο Ed. Fey με το βιβλίο του «Beiträge zum Phil. Unterricht in europäischen Ländern, 1978. Όμως, παρόλα αυτά, και παρά την επίμονη προσπάθειά μου, το θέμα δεν μπόρεσε τα κατοπινά χρόνια να κινήσει το ενδιαφέρον των συναδέλφων μου. Αυτό έγινε αργότερα, όταν δημοσίευσα σχετικό Υπόμνημά μου προς το Προεδρείο της AIPPh στο τρίγλωσσό μας Bulletin αναγκάζοντας, κατά κάποιον τρόπο, τους συναδέλφους μου στο Β.Σ. να πάρουν έτσι θέση και να παραπέμψουν το θέμα σε μια Ειδική Επιτροπή. Το πόρισμα βγήκε κατά τη διάρκεια του X Διεθνούς Συνεδρίου της Association στο Hofen/Bregenz και ήταν θετικό. Συνιστούσε να υιοθετηθεί από την AJPPh και να προβληθεί για δημόσια συζήτηση μέσω του Bulletin. Από την πλευρά μου για να προωθήσω τη διαδικασία δημοσίευσα δύο ακόμη εργασίες, που έδιναν συνέχεια στο «Memorandum»³. Η πρώτη με τη μορφή Δεκαλόγου, έβαζε το θέμα σε συγκεκριμένη βάση με τη διατύπωση ορισμένων «Θέσεων». Όπως φαίνεται και από τον τίτλο της, μ' αυτή γίνονταν το επόμενο βήμα στο δρόμο προς ένα κοινό πρόγραμμα φιλοσοφικών μαθημά-

των στην εκπαίδευση των Ευρωπαϊκών χωρών. Η δεύτερη αναφερόταν στη μορφή και στο περιεχόμενο των αντίστοιχων διδακτικών του βιβλίων. Δημοσιεύθηκαν σε τρεις γλώσσες, στο Bull. 17(1988), σ. 3-24⁴ η πρώτη και στο Bull. 18(1988), σ. 3-8⁵, η δεύτερη.

Για ένα συνολικό κατατοπισμό του Έλληνα συναδέλφου πάνω στο νόημα και τους ιδιαίτερους στόχους, που έβαζε το Memorandum και τα δύο δημοσιεύματά μου που το ακολούθησαν, δημοσιεύθηκαν οι μεταφράσεις τους στη γλώσσα μας, στην ΕΦΕ (Τ. 3 (1986), σ. 180-186 και Τ. 15 (1988) σ. 332-339). Όσο όμως ξέρω, ως τα σήμερα δεν εκδηλώθηκε καμιά αντίδραση από τη δική μας πλευρά. Αντίθετα από την πλευρά των ξένων το ενδιαφέρον για τη συνολική προβληματική που έθεσε «επί τάπητος», η πρωτοβουλία μου ήταν τόσο θετική, ώστε ακόμη και ένα άσχετο Ίδρυμα, όπως είναι η γνωστή γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία Volkswagenwerk, να αναλάβει όλα τα έξοδα της οργάνωσης ενός ειδικού Συμποσίου με θέμα-πλαίσιο: «Ευρωπαϊκό μάθημα Φιλοσοφίας — στο παράδειγμα της Αρχαίας Φιλοσοφίας». Στο Συμπόσιο που έγινε 10-12 Μαρτίου 1989 στη Βόννη πήραν μέρος σαράντα συνάδελφοι από 15 Ευρωπαϊκές χώρες. Για περισσότερες λεπτομέρειες από την εκδήλωση τούτη παραπέμπω στη σχετική έκθεσή μου, που δημοσιεύθηκε στο τελευταίο τεύχος του 1989 της *Νέας Παιδείας* (τ. 52, σ. 170-175). Για τα μέλη της ΑΙΡΡη, που έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν μέσα από το Bulletin τις δραστηριότητες της Association, ο κατατοπισμός τους με την πρόσφατη παραλαβή του 21ου τεύχους του Bull. πρέπει να ήταν πληρέστερος. Σ' αυτό δημοσιεύεται από τον υπεύθυνο συντάκτη του Jürgen Trinks πολυσέλιδη, τρίγλωσση αναφορά στις εργασίες του Συμποσίου με αναλύσεις των κυριότερων εισηγήσεων. Αλλά και από την Ταμεία της ΑΙΡΡη, κα L. Dreyer, γίνεται, όπως θα είδαν τα μέλη της ΑΙΡΡη, ιδιαίτερος λόγος για το Memorandum και τη γενικότερη προσπάθειά μου στη σύντομη τρίγλωσση πανηγυρική έκθεσή της για τα 30χρονα της Κίνησής μας. Επειδή η κλεψύδρα δε μου επιτρέπει να απλωθώ σε λεπτομέρειες, θα περιορισθώ αναγκαστικά σε μια απλή καταγραφή των αρχών και των ουσιωδών γνωρισμάτων που πρέπει να διέπουν το κοινό αυτό φιλ. μάθημα για τη Δ.Ε. των Ευρωπαϊκών χωρών.

Ότι η πραγμάτωση ενός τέτοιου στόχου είναι δύσκολη υπόθεση και ότι εξαρτάται από διάφορες προϋποθέσεις, επισημαίνεται από την αρχή. Κύρια εμπόδια: Η διαφορετική βαρύτητα που δίνεται στο μάθημα τούτο στις διάφορες χώρες, αλλά και οι διαφορές στις φιλοσοφικές τους παραδόσεις, που επηρεάζουν τα σχετικά προγράμματα και συνήθως δεν αφήνουν περιθώρια ελεύθερης επιλογής της ύλης. Επιφυλάξεις θα μπορούσαν να δημιουργηθούν ακόμη εξαιτίας των διαφορετικών τους θρησκευτικών παραδόσεων, του δογματισμού και του φόβου από κάθε είδος προπαγάνδας. Τέλος, επιπρόσθετες δυσκολίες θα μπορούσαν να προκύψουν και από τις διαφορές στη μεθοδολογία της διδασκαλίας τους.

Ωστόσο, παρά τις πιο πάνω δυσκολίες, η συμφωνία πάνω στη μορφωτική σημασία του μαθήματος της Φιλοσοφίας παρέμεινε ακλόνητη σ' όλες τις ευρωπ. χώρες. Εκείνο που προείχε ήταν, αφού παραμεριστούν τα εμπόδια και οι διαφορές, το μάθημα σε πρώτη φάση να ξαναβρεί την κοινή ευρωπαϊκή του βάση. Η ανάγκη για έναν καινούργιο φιλοσοφικό προσανατολισμό των Φιλοσοφικών της Δ.Ε. των

Ευρωπαϊκών χωρών μου φαίνεται σήμερα ιδιαίτερα επιτακτική, επειδή το παλαιό όνειρο της ενωμένης Ευρώπης έπαυσε να είναι ουτοπικό. Και είναι γνωστό ότι την κοινή πνευματική παράδοση της Ευρώπης τίποτε δεν την σφραγίζει τόσο όσο η Φιλοσοφία. Κι ακόμη είναι βέβαιο ότι κανείς δεν θα μπορούσε να συμβάλλει στην πραγμάτωση τούτης της ιδέας τόσο, όσο μια πολιτικά φιλοσοφημένη νεολαία πάνω στην κοινή αυτή βάση.

Μ' αυτές τις σκέψεις διατύπωσα ορισμένες βασικές αρχές, που θα έπρεπε κατά τη γνώμη να διέπουν το κοινό αυτό ευρωπαϊκό μάθημα τόσο αναφορικά με το περιεχόμενό τους, τη μεθοδική του διδασκαλία, την επισήμανση των τρόπων θεώρησης και σαφέστερου διαχωρισμού του φιλοσοφικά πρωτότυπου και αυθεντικού από το τυπικό και διαφοροποιημένο. Προπάντων θα έπρεπε να ξεπεραστούν οι στενότεροι στόχοι που συνήθως επηρεάζονται από τις εθνικές, θρησκευτικές, πολιτικές και πολιτιστικές ιδέες και εμποδίζουν τη δημιουργία νέων κέντρων βαρύτητας στο φιλοσοφικό μάθημα, πιο σύμφωνων με τον υπερεθνικό χαρακτήρα της Φιλοσοφίας. Ανάμεσα στις άλλες μου προτάσεις η πιο επείγουσα ήταν η σύνταξη κατάλληλων βοηθημάτων για το διευρωπαϊκό αυτό μάθημα με επιλεγμένη διδακτική ύλη, με ερωτηματολόγια και θεματολόγια, με οδηγίες για το συνάδελφο, με βιβλιογραφικές παραπομπές, με υποδείξεις για την τεχνική της διδασκαλίας του Φιλοσοφικού μαθήματος.

Στο τελευταίο μέρος του Memorandum παρακαλούσα την Ειδική Επιτροπή που θα εξέταζε τις προτάσεις μου να μη χάσει από τα μάτια της: 1. Την ευρωπαϊκή διάσταση του μαθήματος, 2. Την αξίωση για γενική ισχύ, 3. Την έκταση και το περιεχόμενο, 4. Την ευκαμψία και κινητικότητα του, 5. Κάποιους ιδιαίτερους τόνισμούς, που υπαγορεύονται από τη νέα διάσταση του μαθήματος, 6. Τη μεθοδολογία της διδασκαλίας του, και 7. Τη δοκιμή του σαν μοντέλου σε ορισμένα Πειραματικά Σχολεία.

Όπως σημειώσαμε ήδη, η υιοθέτηση των βασικών αρχών του Memorandum από την ΑΙΡΡη μου άνοιξε το πράσινο φως για το επόμενο βήμα. Σταθερή αφετηρία και σημείο αναφοράς στη νέα αυτή προσπάθεια σύλληψης του προβλήματος στάθηκαν μια σειρά βασικά και ουσιώδη σημεία για την υπόσταση και τη λειτουργία του κοινού αυτού ευρωπαϊκού μαθήματος, που διέπονται από μίαν αυτονόητη και προκαταβολικά δεδομένη συναίνεση. Τα σημεία αυτά συμπεριλήφθηκαν στον ακόλουθο Δεκάλογο:

1. Το μάθημα των Φιλοσοφικών στις διάφορες χώρες μπορεί να αποκτήσει σταθερότερη βάση, αν ο αναπροσανατολισμός του συνδυασθεί με την αποκατάσταση της σύνδεσής του με τις αρχαιοελληνικές πηγές και τη μακρά παράδοση της Ευρωπαϊκής Φιλοσοφίας.

2. Το μάθημα των Φιλοσοφικών θα μπορούσε με την κοινή αυτή ευρωπαϊκή θεώρηση να ξεπεράσει την παραμόρφωση του και τις άλλες του αδυναμίες.

3. Ένα τέτοιο μάθημα με κοινές καταβολές και προεκτάσεις ευρωπαϊκές θα εξασφάλιζε όχι μόνο πιο γερές βάσεις αλλά και περισσότερες δυνατότητες για την επίτευξη των μορφωτικών τους σκοπών.

4. Το κοινό ευρωπαϊκό αυτό μάθημα θα πρέπει να έχει στη διάθεσή του σειρά όλη από θέματα και προβλήματα αυθεντικά και μορφωτικά, που απασχολούν όλη την Ευρώπη.

5. Η αρχαία Φιλοσοφία δεν αποτελεί την Εισαγωγή στο μάθημα. Διευρύνει γενικότερα το εθνικό του πλαίσιο και το πλουτίζει με την ουσία του αληθινά ανθρώπινου, εξασφαλίζοντας στον τρόφιμό του ένα ανετότερο και μεστότερο πέρασμα στη Φιλοσοφία.

6. Η πνευματική ενηλικίωση του μαθητή, που αποτελεί και τον κύριο στόχο των Φιλοσοφικών, μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα με τη βοήθεια εκείνου του μαθήματος που φέρει τη σφραγίδα του ευρωπαϊκού φιλοσοφικού μαθήματος.

7. Μαζί με την ελληνική Φιλοσοφία έβαλε τη σφραγίδα της και η ελληνική Φιλοσοφική γλώσσα στη σημερινή Ευρωπαϊκή φιλοσοφία και γλώσσα. Αυτό κάνει ευκολότερη την επαφή και συνεργασία των Ευρωπαίων, σ' όλους του τομείς.

8. Για την πραγμάτωση των παιδαγωγικών στόχων ενός διευρωπαϊκού μαθήματος των Φιλοσοφικών προβλέπεται συνεργασία Σχολείου και Πανεπιστημίου για την ανάπτυξη προγραμμάτων και την εφαρμογή τους στη σχολική πράξη.

9. Το μάθημα πέρα από τον κοινό διευρωπαϊκό του πυρήνα, τον υποχρεωτικό, πρέπει να εξασφαλίζει και στον διδάσκοντα επαρκή ελεύθερο χώρο για τις προσωπικές του επιλογές.

10. Το σημερινό μάθημα των Φιλοσοφικών χρειάζεται μια καινούργια ταυτότητα, που να εξισορροπεί το εθνικό με το διεθνές στοιχείο μέσα από ποικίλα προβλήματα και θέματα από την ευρωπαϊκή φιλοσοφική επικαιρότητα και εμπειρία.

Μέσα στο πολύ στενά χρονικά πλαίσια, που είμαι υποχρεωμένος να μην ξεπεράσω, δεν είναι δυνατό να αναφερθώ σε λεπτομέρειες. Μπορώ μόνο να προσθέσω ότι με την αύξηση του ενδιαφέροντος, που προκάλεσαν οι «θέσεις» στους κύκλους των μελών της AJPPh —σημειώνω ότι το τεύχος 9 που περιείχε το Memorandum εδέησε να ανατυπωθεί— γίνονται όλο και πιο αισθητή η ανάγκη κάποιας ευρύτερης συνάντησης για μια γενικότερη, διαφοροποιημένη συζήτηση πάνω σ' ορισμένα θέματα που είχαν τραβήξει την ιδιαίτερη προσοχή του διεθνούς μας κοινού. Έτσι φθάσαμε στο περσινό Συμπόσιο της Βόννης, που εγκαινίασε, όπως φαίνεται έναν καινούργιο κύκλο διεθνούς συνεργασίας «ανώτερης ποιότητας», όπως χαρακτήρισε τις εργασίες του ο συνάδελφος Jürgen Trinks. Θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι εδώ επισημάνθηκε η παραδειγματική θέση της Αρχαίας Φιλοσοφίας σ' ένα Ευρωπαϊκό μάθημα Φιλοσοφικών. Γιατί η αρχαία και κυρίως η αρχαιελληνική φιλοσοφία δεν είναι ένα αντικείμενο σχολικής μάθησης ανάμεσα σε πολλά άλλα. Η ελλ. Φιλοσοφία πάει πολύ πιο πέρα, επειδή αποτελεί την πρωταρχική πλούσια πηγή της ευρωπαϊκής αυτοσυνειδησίας.

Στο Συμπόσιο αυτό που κράτησε τρεις μέρες πήραμε μέρος και εμείς. Ο συνάδελφος κ. Νούλας και εγώ. Από τις εισηγήσεις και τις συζητήσεις, που εκάλυψαν το πρώτο μέρος διαπιστώθηκε ότι πίσω από την ποικιλία των μορφών του μαθήματος των Φιλοσοφικών στις διάφορες χώρες της Ευρώπης βρίσκεται μια κοινή, άριστα συγκροτημένη φιλοσοφική βάση, με κύκλους θεμάτων αιώνιας επικαιρότητας, με λύσεις κατεξοχήν πανανθρώπινες, με κέντρα βαρύτητας μοναδικά στο είδος τους. Στο δεύτερο μέρος κυριάρχησε το απλό ερώτημα: Αν ήταν δυνατή η σύνθεση ενός ευρωπαϊκού διδακτικού Βιβλίου Φιλοσοφίας.

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα των συζητήσεων πάνω στις προτάσεις του Memorandum η κυρία L. Dreyer, που είχε και την κύρια ευθύνη του Συμποσίου σε

συνεργασία με το Φιλοσοφικό Σεμινάριο Β του Πανεπιστημίου της Βόννης υπό τον καθηγητή Werner Kluxen, ονόμασε την επιτυχημένη αυτή εκδήλωση «πρώτη φάση του Σχεδίου της ΑΙΡΡη» με τίτλος: «Ευρωπαϊκό μάθημα Φιλοσοφίας». Σημειώνω ότι η επόμενη φάση του «Σχεδίου» καλύπτεται από το θέμα του προσεχούς Συμποσίου «Μύθος και Λόγος» που θα γίνει το φθινόπωρο του 1990 στη Βόννη. Και εδώ, όπως και στο περσινό Συμπόσιο, κυριαρχεί το ελληνικό παράδειγμα. Γιατί και εδώ το πέρασμα από τον ομηρικό και ησιόδειο επικοηρωικό ρομαντισμό της Μυθολογίας στον κριτικό λόγο της Φιλοσοφίας συντελέστηκε στην Ελλάδα με κύριους σταθμούς τους Ίωνες Φυσικούς και την παλαιά Σοφιστική. Αυτοί προετοίμασαν την κατοπινή μεγάλη άνθηση της Φιλοσοφίας. Αυτοί επισήμαναν πρώτοι την τεράστια δύναμη του Λόγου και edίδαξαν (κι εξακολουθούν να διδάσκουν) τον κόσμο ολόκληρο (κι όχι μόνον τον Ευρωπαϊκό) να στοχάζεται και να μιλά πλουτίζοντας την Παιδεία του με μορφωτικά αγαθά, που φέρνουν τη σφραγίδα της παγκοσμιότητας και εξασφαλίζουν στον άνθρωπο αξία ανθρώπου.

Η Ευρώπη του μέλλοντος, ύστερα από τις κοσμογονικές αλλαγές που συντελούνται στις μέρες μας, δε θα είναι μόνο μια Ευρώπη των κοινών πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Θα γίνει και μια Ευρώπη της κοινής ιστορικής και πολιτισμικής συνείδησης. Μέσα στις νέες συνθήκες, όπου γκρεμίζονται τα χωριστικά τείχη όλων των ειδών, η κύρια μέριμνα της ΑΙΡΡη επικεντρώνεται στον καθορισμό της ευρωπαϊκής διάστασης του Φιλοσοφικού μαθήματος στα σχολεία της Δ.Ε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Arbeitsgemeinschaft europäischer Philosophielehrer.
2. Comité international pour l'enseignement de la philosophie.
3. Memorandum zur Begründung eines europäischen Philosophie-Unterrichts. Mem. pour l'établissement d'une enseignement européen de la Phil. Mem. concerning the establishment of instruction in Phil. on a european basis.
4. Auf dem Wege zu einem europäischen Philosophie-Unterricht. Vers un enseignement européen de la philosophie. On the way to a transeuropean teaching of Philosophy.
5. Der Philosophi-Unterricht im Spiegel seiner Lehrbücher.

ΔΡ ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ
τ. ΛΥΚΕΙΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΔΕΦ